

ІНШАМОЎНЫЯ ОНІМЫ Ў БЕЛАРУСКАЙ ПЕРАДАЧЫ

Анамастычная лексіка – спецыфічная частка лексічнага складу нацыянальнай мовы. У цэлым упісваючыся ў агульнамоўную сістэму, яна ў той жа час займае ў ёй асобае становішча: падпарадкоўваецца сваім уласным заканамернасцям развіцця і функцыянавання, мае асаблівасці ў плане ўнутранай арганізацыі і ўзаемадзеяння паміж асобнымі элементамі. Такімі адметнасцямі абумоўліваюцца праблемы пры ўключэнні онімаў у нарматыўныя схемы. У прыватнасці, яны з цяжкасцю паддаюцца арфаграфічнай кадыфікацыі. Унармаванне пісьмовага афармлення іншамоўных уласных назваў – яшчэ больш складаная задача. У любой мове гэта ўвогуле адзін з самых праблемных арфаграфічных раздзелаў, бо несіметрычнасць фанетычных сістэм і алфавітаў мовы-донара і мовы-рэцыпіента правакуе непаслядоўнасць напісання іншамоўных уласных найменняў.

У гісторыі беларускай мовы перадача запазычаных онімаў здаўна займае спецыфічныя пазіцыі ў правапісе. На пачатковым этапе фарміравання новай беларускай мовы і яе нормаў, у прыватнасці на пачатку XX стагоддзя, правапіс слоў анамастычнай лексікі меў прыкметнае і прынцыповае адрозненне, якое датычыла зыходнай арфаграфічнай устаноўкі. Агульныя правапісныя нормы на пачатку XX ст., як вядома, стыхійна фарміраваліся пад непасрэдным уплывам вуснага вымаўлення, у сувязі з чым у новай беларускай арфаграфіі вядучым паступова становіўся фанетычны прынцып. Правапіс жа онімаў яму не падпарадкоўваўся. Пры напісанні іншамоўных тапонімаў і антрапонімаў рысы беларускай фанетыкі адзначаліся па меншай меры несістэмна.

Так, у галіне вакалізму ў запазычаных уласных імёнах ненаціскны [o] даволі стабільна перадаваўся праз o: *Помпея, да Лондону, Голландіі, Португалія, Токио, Корэя, Potsdam, Stokholm, Бодайбо, Айдаго, Акрополь, Болгарыя, Болівія, Lugano, з Лотыголя; Анджэло Буонароті, Леонардо да Вінчі, па Ароллона, Konstancija, полкоўнік Плото, прынц Ольдэнбургски* (але зрэдку: *ад часу пагібелі Пампеі, у Галандіі; Капернік, Саламон*). Нязменным захоўваўся і ненаціскны [e], як пасля зацвярдзелых, так і пасля мяккіх: *Нахичэвань, Гэріцэговіна, Пецербург, граф Путкамэр*.

У галіне кансанантызму пры напісанні онімаў таксама маглі не адзначацца нават такія маўленчыя асаблівасці, якія на той час ужо шырока і стабільна адлюстроўваліся ў словах апелятыўнай лексікі, напрыклад: 1) дзеканне і цеканне: *Фінляндія, Тонтрэціна, Діест, Дільма, у Териоках, Дикер, Сидерсен, Адрыатічэскае морэ, Індія*; 2) пераход [в], [у] у [ў]: *Гердауен, Гловно, Іновлода, Кавказ, Ковно*.

Тэндэнцыя да максімальнага захавання зыходнай формы тапонімаў і антрапонімаў, запазычаных з еўрапейскіх моў, праявілася яшчэ і ў наступных арфаграмах: 1) у захаванні нязменнымі іншамоўных вакальных спалучэнняў:

у *Териоках*, *Тэафіль*, хаця *соціаліст Вівіяні*; 2) у захаванні іншамоўных падвоеных зычных: у *Лёзанні*, *Мэссына*, *Дураццо*, *Апалон*, *и Bessarabii*, *Дэлькассэ*, *Пруссия*, *Лісабон*, *Марокко*; *барон Ротт*, *Шыллінг*, *Міхэль Анжэльні* (але у *Одэсі*, у *Галанды*).

Разгледжаны матэрыял дазваляе меркаваць, што на пачатку XX стагоддзя паступова зараджалася пэўная арфаграфічная традыцыя – вылучаць запазычаныя онімы ў асобную правапісную групу.

У “Беларускай граматыцы для школ” Б. Тарашкевіча, якая з’яўляецца абагульненнем папярэдніх стыхійных арфаграфічных напрацовак, правапіс анамастычнай лексікі спецыяльна не агавораны. Аднак мяркуючы па рэдкіх прыкладах тапонімаў і антрапонімаў, уключаных у ілюстрацыйныя спісы, датычны правапісу запазычанай лексікі, можна сцвярджаць, што Б. Тарашкевіч распаўсюджваў на онімы прынцып максімальна магчымага захавання аўтэнтычнага аблічча “чужаземных слоў” з адступленнем у бок акання для даўно запазычаных і прынятых народнай мовай адзінак.

З прыватных арфаграм, звязаных з афармленнем запазычанняў, у “Граматыцы” Б. Тарашкевіча можна адзначыць скасаванне падвойных літар пры напісанні іншамоўяў па-беларуску (*каса, маса, тэлеграма, Фінляндыя*, але *Ганна, манна, Будда, Мэкка*), перадачу чужаземнага *l* мяккім (*Лёндан, лёзунг, монолог*), неабазначэнне дзекання/цекання (*дыплёмат, дынаміт, тыт, тэатр, аптэка, дэпо*), адсутнасць змякчэння зычных *з, ц, с* (*асыстэнт, магазын, пазыцыя*, але *поззія, фантазія, Азія, Сібір*), перадачу [ф] праз *ф* (*форма, фронт, Францыя*, акрамя “здаўных-даўна абеларушаных” *Піліп, Язэп, хунт, Хама, Хведар*). Асаблівы падыход да запазычаных онімаў Б. Тарашкевіч дэманструе, прапануючы імя *Тадэуш* (як чужаземнае слова) па выключэнні пісаць без устаўнога [гл. 5].

У вядомай Пастанове СНК БССР “Аб зменах і спрашчэнні беларускага правапісу” 1933 года, якая ўнесла істотныя прынцыповыя змены ў беларускую арфаграфію, ужо маецца спецыяльны падраздзел (№ 17) “Правапіс уласных імёнаў, прозвішчаў і геаграфічных назваў”, згодна з правіламі якога ў іншамоўных онімах пры дэкларуемым захаванні іх зыходнага аблічча адлюстроўваецца пераход ненаціскага [o] ў [a] (з захаваннем «э», «е»: *Чэрнышэўскі, Шэўчэнка, Плеханаў, Жэлезноў, Ноўгарад, Егор’евск*), цвёрдасць шыпячых і [p] (*Чэлябінск, Жытомір, Чыстаполь, Чэрэпавец*), дзеканне/цеканне (*Дзержынскі, Владзівастан, Дзюрынг*), пераход [в] у [ў] на канцы слоў (*Молатаў, Варашылаў, Кіеў, Каўказ*); ініцыяльныя [o], [в], [т], [сч] застаюцца нязменнымі (*Іосіф Вісарыёнавіч Сталін, І.В. Сталін, Орджонікідзе* (у дадатках да Пастановы – *Орджанікідзе*), *Терахаў, Владзікаўказ*) [гл. 1].

Рэкамендацыі гэтага падраздзелу, як відаць, ахопліваюць мінімальную колькасць арфаграм, звязаных з правапісам іншамоўных онімаў.

Асноўны арфаграфічны блок, датычны афармлення іншамоўных онімаў, быў сфарміраваны ў беларускім арфаграфічным зводзе “Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі” (1959). Самастойны раздзел, у якім бы

рэгламентавалася напісанне запазычаных уласных імёнаў, у гэтым зборніку адсутнічае¹, але ў адпаведных правапісных пунктах гэтыя моманты агаворваюцца асобна або занесены ў разрад выключэнняў. Згодна з правіламі неабходна [гл. 2]:

1) пры афармленні неславянскіх анамастычных запазычанняў ненаціскны [о] перадаваць праз а (*Чыкага, Конга, Арынока, Ціта*) за выключэннем пазіцыі канцавога складу пасля папярэдняй зычнай (*Більбао, Ватэрлоо, Мао, Сяо*) (гл. § 6);

2) ненаціскны [е] перадаваць праз э пасля беларускіх зацвярдзелых гукаў (*Жэнева, Жэрар, Рэмарк, Цэдэнбал, Шэкспір, Нахічэвань, Герцэн, Ерэван*), пасля [д] і [т] (*Дэтройт, Дэфо, Тэвасян*) і на пачатку слова (*Эўрыпід, Эсхіл, Эзон, Эльбрус, Эльтон, Эстонія*); праз е пасля мяккіх (*Венсан, Неапаль, Седан*), у тым ліку ў першым складзе перад націскам пасля заднеязычных г, к, х (*Герасім, Кетлінская, Хемніцэр*) (гл. § 11-12);

3) пры перадачы зычных [д] і [т] у іншамоўных геаграфічных назвах у правапісным зводзе прапануецца вызначаць правільнасць напісання або паводле літаратурнага вымаўлення, або на аснове паказанняў арфаграфічных слоўнікаў: *Дзюкло, Гарыбальдзі, Плоўдзіў, Ціта, Вучэціч, Церак, Цянь-Шань, Цяньдзінь, Цюрынгія, Поці, Таіці, Гаіці*, але *Тэкля, Тэвасян, Тэкерэй, Тэльман, Атэла, Тэлаві, Дадэ, Дэфо, дэ Бальзак, Дэтройт* (гл. § 59);

4) іншамоўныя гукавыя спалучэнні ў складзе онімаў, як і ўвогуле ў запазычаннях, прапануецца перадаваць, зважаючы на вымаўленне. Так, да прыкладу, спалучэнні [іо], [йо], калі яны гучаць як два склады, то перадаюцца: а) паміж зычнымі праз іё, ыё пад націскам і ія не пад націскам (*Ліён, Галакціён*), б) на пачатку слова праз іо пад націскам і іа не пад націскам (*Іосіф, Іакагама, Іаркшыр*). Калі спалучэнні вымаўляюцца як адзін склад, то на пісьме перадаюцца: а) пасля галосных праз ё/я (*Лаёла*, але *Гюйю, Нью-Йорк, Агайо*); б) пасля зычных л, с, ц мяккага, дз і непрыставачных н, з праз ьё/ья і праз ё/я пасля астатніх зычных (*Шыльён*) (гл. § 23-24);

5) напісанне ў або у ў сярэдзіне слоў іншамоўнага паходжання (верагодна і онімаў) залежыць ад таго, утварае або не ўтварае [у] самастойны склад (*раунд*, але *браўнінг*) (гл. § 82).

Такім чынам, у правілах, па-першае, агавораны не ўсе арфаграмы, якія маюць адносіны да правапісу запазычаных онімаў, што прыводзіць да нерэгулярнасці іх арфаграфічнага афармлення па шэрагу пазіцый. Так, з-за адсутнасці адпаведных кадыфікаваных нормаў, неадназначна перадаецца па-беларуску англійская літара l у іншамоўных тапонімах: па традыцыі пішацца *Барнпласт, Шэфілд, Солсберы, Белфаст, Ньюкасл*, але *Брысталь, Ліверпуль*. Вельмі паказальным прыкладам такой непаслядоўнасці з'яўляецца правапіс назваў *Галандыя* і *Фінляндыя*, у якіх па-рознаму абазначаецца адзін і той жа фармант *-land*. Па-другое, некаторыя нарматыўныя рэкамендацыі з'яўляюцца

¹ Дадатак 1 да "Правілаў" ("Заўвагі аб уласных імёнах і прозвішчах") у асноўным прысвечаны правілам скланення прозвішчаў і яшчэ некаторым момантам пісьмовага функцыянавання пераважна ўласнамоўных антрапонімаў.

цяжка выканальнымі. Даволі няпроста вызначыць складаўтваральнасць іншамоўных вакальных спалучэнняў або [y] ў сярэдзіне наймення, а як перадаваць канцавое [y] ў іншамоўных спалучэннях галосных гукаў з правіла ўвогуле дакладна не зразумела. Зварот да слоўнікаў таксама не можа быць універсальным выйсцем, бо, на жаль, спецыяльных даведнікаў па правапісе антрапонімаў і тапонімаў у беларускай мове няма да сёння, а ў рэестр агульных арфаграфічных слоўнікаў ўключаны толькі адзінкавыя ўласныя імёны. Вымаўленне – яшчэ адзін патэнцыяльны ўказальнік правільнасці – не дае адназначных арыенціраў, асабліва пры адсутнасці сталага моўнага асяродку².

У арфаграфічным зводзе 2008 г. [гл. 3] правілы напісання запазычаных ўласных імёнаў фактычна не зазналі змен у параўнанні з “Правіламі беларускай арфаграфіі і пунктуацыі” 1959 г. Па-ранейшаму у пачатку запазычаных імёнаў і геаграфічных назваў літары э, е, а таксама д, т і дз, ц прапануецца пісаць ў адпаведнасці з літаратурным вымаўленнем (§ 3, п. 2; § 12, п. 7)³, перадаваць яканне ў залежнасці ад паходжання оніма (славянскі/неславянскі) (§ 6, п. 2), звяртацца ў складаных выпадках да слоўнікаў (§ 12, п. 7). Усе ўказаныя арыенціры, як ужо гаварылася, надзвычай няпэўныя або фактычна бязадасныя.

У “Правілах” 2008 г. унармаванню падлегла частка правіла адносна правапісу у і ў. Так, згодна з сённяшнімі нормамі ў канцы запазычаных слоў ненаціскае у не скарачаецца (§ 15, п. 1). Гэта дазволіць пазбегнуць масава распаўсюджаных раней паралельных напісанняў тыпу *Бісау, Такелау, Ланьчжоу, Хайкоу*, але *Ваў, Шпандаў*.

З новых правілаў можна назваць распаўсюджанне акання і на канцавыя вакальныя спалучэнні (*Токіа, Ватэрлоа*), правіла напісання на канцы запазычаных онімаў пасля зычных літары э (*Струвэ, Мерымэ, Табідзэ, Каба-Вердэ, Сан-Тамэ*), захаванне ненаціскных фіналяў *эль, эр* (*Ландэр, Одэр*). З правілаў напісання іншамоўных вакальных спалучэнняў зніклі выключэнні *Нью-Йорк, Агаё* (зараз *Агаё, Нью-Ёрк*).

Такім чынам, арфаграфічныя ўстаноўкі адносна перадачы іншамоўных уласных назваў у “Правілах” 2008 г. у параўнанні з “Правіламі” 1959 г. некалькі папоўніліся, але ўсё ж шэраг пазіцый застаўся не “закрытым”.

Адпаведна можна спрагназаваць, што будзе мець працяг сітуацыя правапіснага разнабою, як гэта назіралася нават у найбольш аўтарытэтных выданнях, напрыклад, на картах “Беларускай энцыклапедыі” (у 18 тамах). Пры аналізе напісання тапонімаў у гэтым выданні засведчана, напрыклад, неаднастайная перадача зычнага [т] у іншамоўных геаграфічных назвах: *Джыбуці, Таіці, Ціроль*, але *Баўнты, Цынцынаты, Белу-Арызонты; Тыксі, Тыбр, Тымор, Тырана, Тытыкака* (сёння правіла па-ранейшаму засноўваецца на вымаўленні). Таксама на прааналізаваных картах фіксуецца разнароднае абазначэнне ненаціскага [у] ў сярэдзіне слова: *Ніуэ, Каунас*, але *Баўнці*,

² Даволі цяжка, напрыклад, вызначыць, якое напісанне – *Тытытака, Баўнты* або *Ціцікака, Баўнці* – найлепш адпавядаюць беларускаму вымаўленню

³ Але ў § 4 п. 4 адназначна прапануецца пасля [д] і [т] пісаць э: *Дэтройт, Дэфо*.

Маўнт-Айза, Манаўс, Род-Таўн, Кейптаўн, Сан-Паўлу, Джорджтаўн, Масаўа (згодна з дзеючымі нормамі, па-ранейшаму дакладна невядома, як вызначыць правільнае напісанне у або ў у сярэдзіне слова, бо ў § 15, п. 1 агаворана скарачэнне у да ў толькі ў агульных запазычаных назоўніках, а ўласныя імёны ў гэтых правілах у сваёй большасці аднесены да выключэнняў (*Алдан, Алжыр, Албанія, Волга, Валдай, Балгарыя, В'етнам, Влтава*).

Выразнае імкненне да пазбаўлення ад выключэнняў, у цэлым слушнае, накіраванае на правапіснае спрашчэнне, у дачыненні да іншамоўнай анамастычнай лексікі, на наш погляд, не павінна становіцца пераважаючым. Бо татальнае падпарадкаванне беларускім нормам можа правакаваць істотныя скажэнні формы запазычаных онімаў. Напрыклад, пэўныя пытанні выклікаюць запісаныя паводле новых правілаў онімы тыпу *Маа, Ёфе, Марока, Ніца*. Не зусім зразумела таксама, нашто адлюстроўваецца сцяжэнне канцавых *от* тыпу *Краништант, Рэмбрант, Шміт, Клот*

Увогуле на сённяшні дзень сітуацыя складваецца так, што пры напісанні іншамоўных онімаў можна быць упэўненым у правільнасці іх перадачы толькі ў дачыненні найменняў, якія непасрэдна трапілі ў ілюстрацыйную частку дзеючага правапіснага звода. У іншых выпадках гэтая задача вырашаецца стыхійна і суб'ектыўна. Калі напісанне “старых” онімаў яшчэ можна дзе-небудзь падгледзець, то правапіс новых іншамоўных анамастычных адзінак, якія рэгулярна паступаюць у мову, але яшчэ не трапілі ў слоўнікі і не прайшлі вуснамоўнай апрацоўкі, па шэрагу пазіцый засноўваецца амаль выключна на моўнай інтуіцыі пішучага. Які варыянт нарматыўны: *Свенсан* ці *Свэнсан*, *Се(э)лін Ды(дзі)ё(о)н*, *Ды(дзі) Капрыя(ыя)*, *Рыа(ыя)-дэ-Жанэ(е)йра*, *Роў(у)з*, *Дэ(дзе)пардзье*, *Сты(ці)вен Сігал*, *Ты(ці)мор-Леиці(ты)?*

Можна зразумець, чаму такія пытанні ў правапісе застаюцца адкрытымі. Галоўная задача арфаграфіі – урэгуляваць перадачу на пісьме ўласнамоўнай апелятыўнай лексікі. Правапіс жа іншамоўных уласных найменняў не адносіцца да “ядзерных” арфаграм. Але навадзенне парадку на гэтым перыферычным полі – вельмі важная прэзентатыўная задача. Здольнасць моўнай сістэмы несупярэчліва адаптоўваць “чужыя” элементы (тым больш онімы, якія выступаюць не толькі як моўны факт, але і своеасаблівыя сацыяльныя знакі і дакументальныя адзінкі) – гэта выразнае сведчанне яе ўзроўню развітасці і жыццяздольнасці.

Як можна выправіць сітуацыю з пісьмовай перадачай чужамоўных онімаў?

1. На наш погляд, мае сэнс разглядаць арфаграфію ўласных імёнаў асобна, не аддзяляючы яе ад іншых правапісных правілаў, не ствараючы “арфаграфію ўласных імёнаў”, але вылучаючы яе ў спецыяльны раздзел, дзе правілы фармуляваліся б з улікам асаблівасцяў онімаў. Такі падыход практыкуецца ў арфаграфічных зводах нашых суседзяў, у прыватнасці

палякаў і ўкраінцаў⁴. Ён быў бы дарэчным і ў беларускай арфаграфіі. Папершае, існаванне самастойнага раздзела па правапісе ўласных імёнаў істотна спрасціла б пошук адпаведнай арфаграмы для карыстальніка. Па-другое, разгляд пытанняў арфаграфіі онімаў непасрэдна ў межах анамастычнага поля забяспечыў бы сістэмны падыход да пісьмовага афармлення ўласных імёнаў. Па-трэцяе, у такім спецыяльным раздзеле можна было б больш натуральна агаварыць непазбежныя адступленні ад асноўных правілаў, якія прымяняюцца да апелятыўнай уласнамоўнай лексікі, тыпу *Льёрэнтэ, Кельройтэр, Заменгоф, К'ёркегор, О'Брайен, Ойо* і пад. (больш прыкладаў гл.: [4, с. 55]).

2. Важна, на нашу думку, пры перадачы іншамоўных онімаў па-беларуску па магчымасці не карыстацца “пасярэдніцкімі паслугамі” іншых моў, у першую чаргу рускай. Рэсурсы беларускай мовы цалкам дазваляюць адлюстроўваць тое ці іншае найменне непасрэдна з арыгіналу, а нярэдка і лепш прыстасаваныя для перадачы гукаў якой-небудзь мовы ў параўнанні з магчымасцямі рускай мовы. Падвойная ж адаптацыя амаль непазбежна правакуе істотнае скажэнне імёнаў і назваў іншамоўнага паходжання.

У сувязі з рускім пасярэдніцтвам трэба ўлічыць яшчэ адзін момант. Неабходна адпрацаваць не толькі правілы пісьмовага афармлення, але і агульныя прынцыпы перадачы іншамоўных уласных назваў. На сёння адны з іх транслітуюцца з рускамоўнай формы (*о. Пасхи – в. Пасхі, м. Провидения – м. Правідзення*), другія – перакладаюцца з рускай мовы на беларускую (рус. *о. Надежды – бел. в. Надзеі, рус. м. Желания – бел. м. Жадання, м. Вознесения – м. Узнясення, о-ва Общества – а-вы Таварыства, о. Рождества – в. Каляд*)⁵.

3. У дзеючым беларускім правапісным зводзе, як ужо ўказвалася, прапануецца ў спрэчных выпадках вызначаць правільнасць афармлення замежных назваў на аснове паказанняў арфаграфічных слоўнікаў. Але ў саміх нарматыўных слоўніках няма паслядоўнасці, да таго ж многія назвы з ліку праблемных проста не ўваходзяць у іх рэестр. Кардынальна вырашыць праблему нармалізацыі іншамоўных уласных назваў магло б стварэнне спецыяльных нарматыўных кодэксаў і даведнікаў, у якіх бы рэгламентавалася напісанне запазычаных тапонімаў і антрапонімаў па

⁴ Так, у польскай мове “Pisownia polska” ўключае асобны раздзел “Pisownia nazw własnych” (гл. Zasady pisowni i interpunkcji [Электронны рэсурс], 2011. Рэжым доступу: <http://so.pwn.pl/zasady.php?id=629595>, дата доступу: 11.10.2011), у якім ва ўступных заўвагах (п. 57) падкрэсліваецца, што агульныя правілы не ў стане ахапіць ўсё кола пытанняў, звязаных з напісаннем ўласных імёнаў і гэта выклікае неабходнасць іх спецыяльнага апісання. Адпаведны раздзел у польскай арфаграфіі ўключае шэраг падраздзелаў, у якіх рэгламентуецца правапіс імёнаў і прозвішчаў (польскіх і запазычаных), словазмяненне прозвішчаў (мужчынскіх, жаночых, англійскіх, французскіх, нямецкіх, італьянскіх, венгерскіх), правапіс і скланенне запазычаных географічных назваў, афармленне іншаславянскіх уласных імёнаў са спецыфічнымі лацінскімі знакамі, правапіс лацінскіх і грэчаскіх уласных імёнаў. “Український правопис” (Київ, 1960) таксама ўтрымлівае раздзел “Уваги до правопису власних назв”, у якім пералічаны правілы напісання ўкраінскіх, іншаславянскіх і неславянскіх прозвішчаў, географічных назваў рознага паходжання, асаблівасці іх скланення, правапіс складаных тапонімаў і прыметніковых адтапанімічных найменняў.

⁵ У двух апошніх выпадках сумненні выклікае правільнасць перакладу, бо *общество* можна перакласці і як *грамадства*, а *Рождество* – гэта не роўна тое ж, што *Каляды*.

асобных мовах або групах моў. Бо фактычна пісьмовае афармленне такіх адзінак – гэта хутчэй пытанне не арфаграфіі, а адаптацыі. Універсальных правапісных прынцыпаў тут, відаць, знайсці немагчыма, патрэбны індывідуальны падыход да рознамоўных онімаў.

Каб падрыхтаваць такія выданні, трэба ўстанавіць зыходную форму назвы ў мове-крыніцы, затым з улікам асаблівасцей нацыянальнага напісання найменняў вызначыць магчымыя мадэлі іх беларускай перадачы, вырашыць пытанне з традыцыйнымі напісаннямі (напрыклад, *Tokia(o)* замест адпаведнага рэальнаму вымаўленню *Токё, Беласток – Бялыстак, Кіеў – Кыйў* і пад.) і з экзонімамі (г.зн. традыцыйнымі назвамі, напрыклад, *Германія – Deutschland, Ліван – Lebanon*) і г.д.⁶ У такіх даведніках можна было б абгрунтаваць, напрыклад, адрозненні ў напісанні чэшскіх назваў *České Budějovice* – Чэске-Будзеявіцэ, *Děčín* – Дзечын і *Frýdek-Místek* – Фрыдэк-Містэк.

Для поўнага ўнармавання правапісу гэтага лексічнага пласта неабходная вялікая работа спецыялістаў у галіне як беларускай, так і замежных моў. Мэтазгодна ствараць асобныя рабочыя групы, якія б распрацоўвалі прынцыпы і правілы перадачы на беларускую мову найменняў з канкрэтных моў, па выніках работы такіх груп выдаваць рэгіянальныя даведнікі (кшталту “Уласныя найменні заходнеславянскіх моў у беларускай перадачы”), а ў перспектыве аб’яднаць гэтыя напрацоўкі ў зводны слоўнік найбольш ужывальных іншамоўных геаграфічных назваў і асабовых імёнаў.

Існуюць спробы стварэння падобнага даведніка. Дзяржаўны камітэт па маёмасці сваім загадам ініцыяваў выданне трохмоўнага (руска/англійска/беларускага) “Даведніка найменняў дзяржаў і тэрыторый свету” ([ГКНП 13-018-2013](#). Справочник наименований государств и территорий мира). У ім дэкларуецца, што “для правильного определения в написании всех наименований на английском и русском языках были взяты за основу списки с ООН. На белорусский язык наименования переведены с русского языка в соответствии с Технической инструкцией по передаче наименований географических объектов с русского языка на белорусский язык”.

Гэты слоўнік, на жаль, не ў стане вырашыць сённяшняе пытанне адносна перадачы іншамоўных онімаў на беларускую мову. Яго рэстр складае трохі больш двух сотняў геаграфічных найменняў (у асноўным харонімаў). А самае галоўнае – выкарыстанне Інструкцыі па перадачы назваў з рускай мовы на беларускую не можа гарантаваць адэкватных вынікаў па перадачы на беларускую мову назваў трэціх моў, бо яе правілы фарміраваліся выключна для рэгулявання руска/беларускіх моўных адносін.

⁶ За ўзор можа быць ўзяты вопыт польскіх анамастаў. У Польшчы яшчэ ў 2000-я гады сіламі Камісіі па стандартызацыі геаграфічных назваў па-за межамі Польшчы (*Komisja Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Polski*) распачалася праца па ўнармаванні перадачы іншамоўных геаграфічных назваў па-польску, вынікам якой сталася выданне асобных сшыткаў пад агульнай назвай *Nazewnictwo geograficzne świata*.

Можна назваць больш удалыя праекты ў межах данай тэматыкі. На сёння існуе практыка складання інструкцыйных нарматыўных кодэксаў такога шкату. З ініцыятывы Дзяржаўнага камітэта па маёмасці і РУП “Белкартаграфія” створаны шэраг так званых тэхнічных кодэксаў, у якіх рэгламентуецца перадача на беларускую мову геаграфічных найменняў памежных з Беларуссю тэрыторый (Латвіі, Літвы, Польшчы, Украіны, Расіі)⁷.

Неабходна працягваць працу ў падобным кірунку, карыстаючыся ўжо існуючымі напрацоўкамі навукоўцаў: артыкуламі С.В. Ліпніцкай, А.У. Таболіч, публікацыямі па перадачы асаблівасцяў паўднёва-славянскіх уласных найменняў, падрыхтаванымі ў межах праекта БФФД (пад кіраўніцтвам І.Л. Капылова), вельмі якасна складзеным даведнікам “Іншамовныя найменні ў беларускім тэксце” мовазнаўца Зміцера Саўкі і інш. І тады ёсць надзея, што названая важная навукова-практычная задача будзе з поспехам вырашана. У гэтым зацікаўлены не толькі простыя карыстальнікі мовы, але і органы дзяржаўнага кіравання, установы транспарта і сувязі, навукі, адукацыі, культуры, прэса, тэлебачэнне і іншыя дзяржаўныя структуры. Акрамя таго, упарадкаванне пісьмовай перадачы ў такім прэзентатыўным сектары паспрыяе павышэнню беларускага моўнага прэстыжу.

Літаратура

1. Пастанова СНК БССР “Аб зменах і спрашчэнні беларускага правапісу”. – Менск, 1933.
2. Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі. – Мінск, 1959.
3. Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі. – Мінск, 2008.
4. Саўка З.Ф. *Бруна, Віка, Карла* – ён ці яна? Гендэрны аспект адаптацыі ненаціскага фінальнага *-о* // Беларуская арфаграфія: здабыткі і перспектывы. Мат-лы рэсп. навукова-практычнай канферэнцыі, прысвечанай 90-годдзю БДУ. Мінск, 20-21 кастрычніка 2011 г. – Мінск, 2012, с. 48-56.
5. Тарашкевіч Б. Беларуская граматыка для школ. – Вільня, 1929.

⁷ [ТКП 176-2009](#) Спосабы і правілы перадачы геаграфічных назваў і тэрмінаў Латвійскай Рэспублікі на беларускую мову; [ТКП 177-2009](#) Спосабы і правілы перадачы геаграфічных назваў і тэрмінаў Украіны на беларускую мову; [ТКП 187-2009](#) Спосабы і правілы перадачы геаграфічных назваў і тэрмінаў Літоўскай Рэспублікі на беларускую мову; [ТКП 236-2010](#) Спосабы і правілы перадачы геаграфічных назваў і тэрмінаў Рэспублікі Польшча на беларускую мову; [ГКНП 13-012-2011](#) Тэхнічная інструкцыя па перадачы найменняў геаграфічных аб’ектаў з рускай мовы на беларускую мову.